

**Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor
Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik
Evropskog defendologija centra, Banja Luka,
glavni i odgovorni urednik časopisa
*Defendologija i Sociološki diskurs***

BOSNA I HERCEGOVINA SE NE MOŽE RAZVIJATI NA DUŽNIČKO-VJEROVNIČKOM ODNOSU I AUTOKRATSKOJ, POPULISTIČKOJ I AGRESIVNOJ POLITIČKOJ (NE) KULTURI

Anglosaksonski, zapadni liberalizam mutirao je u neoliberalizam koji danas proizvodi nasilje nad drugim kulturama (i narodima), državama (i pojedincima). Zapadni model ustrojavanja svijeta diktira i determiniše procese globalizacije, akulturacije, privatizacije i tranzicije... Svijet živi u strahu od nasilja i poretka moći. Umjesto ukorjenjivanja morala u ljudsku vrstu modernom svijetu nudi se iskorjenjivanje etike iz mišljenja i ponašanja. Ugroženi su sloboda i demokratija. U BiH i svijetu sve je manje temeljnih pretpostavki za opstanak i razvoj modernog demokratskog društva. O tim činjenicama i procesima naučni radnici uglavnom šute. Rijetki o tome glasno govore i kritički pišu. Neophodno je vjerodostojnim pokazateljima i stilom angažiranog intelektualca humanističke provenijencije, analizirati i alarmirati, propitati i razobličiti globalne procese u svijetu nauke i kulture, ekonomije i politike. BiH je po svemu došla do dna, usprkos brojnim upozorenjima da se to ne dogodi. A vremena smo imali. No, za sve ono što govorimo o toj temi, u javnosti se gotovo i ne zna. Naše je mišljenje da je potrošeno sve ono što smo mogli od Evrope i svijeta tražiti u smislu dužničko-vjerovničkih odnosa", smatraju naučnici, istinski naučnici koji su oslobođeni od politike, structure moći i vlasti. Za trenutnu situaciju u BiH nauka kao objektivna stvarnost krivi "političku i finansijsku oligarhiju", za koju tvrdi da se zaduživala mimo "Parlamenta i naroda", odajući kako je na

isti način rasprodana i "nacionalna imovina." Moramo se osvrnuti i na glomazni administrativno-birokratski aparat u BiH. „Prezaposlenost u državnoj upravi jedino je sigurna za plate onih koji tamo rade. I ako mi ne budemo znali smanjiti taj neproduktivni dio zaposlenosti i stvoriti produktivnu zaposlenost, to će nam učiniti EU ili Evropska komisija. Ali ne preko ove vlasti, nego preko one koju će postaviti EU. A ako na to pristanemo, onda nas čeka golem broj nezaposlenih iz državne uprave, prema nekim procjenama 60-70 hiljada, tako da očekujemo daljnji rast nezaposlenosti." Jedan od najvećih promašaja je što se smatralo da će trgovačkom orijentacijom BiH dobiti sve, te da treba napustiti proizvodnju. To je prvo raskršće gdje je vlast pogriješila. A što se tiče onoga da ćemo živjeti od turizma, tragična je i država i društvo koje čeka prihode, prioritarno od turista." „Sve ideje koje su bile na ekonomskom planu išle su u smjeru zaduživanja i rasprodaje imovine... Treba zaustaviti te odluke političke oligarhije jer oni kraja nemaju. A to što se čini, čini se u funkciji i interesu projekta vladanja, a nikako ne projekta razvoja života i razvoja na prostoru BiH". Jedan od najvećih promašaja je što se smatralo da će trgovačkom orijentacijom BiH dobiti sve, te da treba napustiti proizvodnju. To je prvo raskršće gdje je vlast pogriješila. Nauka upozorava da BiH čeka bankrot ako se ne postigne konsenzus političkih stranaka o razvoju i napredovanju i to tako da politička vlast ne bude iznad zakona. Ono što se grbavo rodi,..., teško je ispraviti. Birokratija se u BiH mora srezati, a upravljački aparat od Parlamenta preko izvršne vlasti do ministarstva mora smanjiti. BiH nema tu visinu BDP-a da plaćamo taj neproduktivni aparat, a birokratija ne može biti na čelu upravljanja BiH društva, već BiH preduzetnici i radnici. BiH se mora konstituisati politički i pravno da može odgovarati na svoje obveze koje pristižu i obveze koje je potpisala s EU u smislu pravne stečevine. U rasulu smo i ne možemo biti spremni na obveze koje nam stižu svakog sata, svakog dana. Koji god Savjet ministara da dođe treba znati reagovati. Ulazimo sa izborima u okolnostima koje ne liče ni na šta što se dogodilo u prošlosti. Moramo se organizovati i naći sredstva da plaćamo prispjele obaveze tako da proizvodimo društveni proizvod i prodamo ga u inostranstvu, te steknemo devize i plaćamo obveze, no takve orijentacije još nemamo. Trebamo se organizovati da

proizvedemo ono što smo tuđe potrošili. Da stvaramo, nove i dodatne vrijednosti u temelju bruto proizvoda, a ne da trgujemo s tuđim vrijednostima. Moramo se organizovati da proizvedemo ono što smo tuđe potrošili, ali ne na trgovačkoj, nego na proizvodnoj orijentaciji. Imamo mi u BiH i kulturne i materijalne pretpostavke za tu proizvodno-tehnološku orijentaciju i da Evropi i svijetu pridonosimo, a ne da od njih prosimo. Neće nas osloboditi lijenosti uma i komfora na kredit. Potrošili smo ogroman tuđi novac i moramo to sve vratiti. **Vlast ima sistem vladanja na dug.** Pitanje je samo hoće li oni imati sredstva da bi vršili vlast, pretpostavka za vršenje vlasti je moć koju oni nemaju. Problem je u toj moći. Na dugi rok bi trebao konsenzus stranaka da se dođe do konstrukta društva koji bi se bitno mijenjao s konstrukta trgovačke orijentacije na proizvodnu i onda bi se išlo po redu sve do promjene monetarne vlasti, monetarnog sistema i monetarne politike, kao sredstva za materijalizaciju koncepcije dugoročnog razvoja života BiH. To nemamo ni od jedne političke stranke koja je sudjelovala u izborima, bar do sada. Mogućnosti postoje spram budućnosti, imamo ogromnu akumulaciju na tuđim stranim bankama, no nama nedostaje monetarna vlast i guverner. Mi povući svoja sredstva ne možemo da rješavamo probleme koji su pred nama. Dakle, nisu sporne naše mogućnosti već upravljački kapacitet prostorom, izvorima i dobrima. BiH treba konsenzus između političkih stranaka koje su sudjelovale u izborima. Tada opozicija prvi put ima vrlo važnu ulogu da kontroliše vladajuću grupu, sprovodi dogovoreni konstrukt društva, inače je samo trošak u Parlamentu. Mora se promijeniti sistem vladanja na osnovu kredita i duga. Narod treba promjenu sistema. Mi sad nemamo mogućnosti da stvaramo društveni proizvod i da plaćamo svoje dospjele obveze. Strani investitori su važni, ali oni ne mogu spasiti BiH. Uvriježena politička teza da se nacionalne industrije i tržišta moraju podrediti inozemnom i globalnom privatnom kapitalu ne vrijedi u BiH. Nauka ističe kako ulaz "bjelosvjetskim prekupcima dobara" donosi štetu i otvara "preveliki prostor mogućih daljnjih špekulacija." Treba uočiti da problem potiče od političkog nesnalaženja domaće elite, i to ne samo aktualne elite vlasti", smatra nauka i naglašava da BiH pati od nedostatka integralnog sistema privređivanja, gdje prevladava gotovo isključivo pogubni trgovački

model gospodarenja resursima. Slično razmišlja ekonomski analitičar Guste Santini koji naglašava da je optimalni put izlaska iz krize, čak i ako je temeljen na tuđem iskustvu, moguće pronaći jedino ako se zna konkretan, strateški ekonomsko-politički cilj. Puko načelno pozivanje stranih investitora – bez kriterija, naime – a koji će ljubazno otkupiti sve naše grijehe, nije ništa doli opasna zabluda", smatra Santini dodajući da bi nužno bilo definisati utemeljenu industrijsku strategiju na duži rok, s obzirom na resurse poput prirodnih i kulturnih, imajući u vidu i regionalne posebnosti. Santini naglašava i rizičnost orijentacije stranom privatnom kapitalu u postojećim okolnostima, jer je interes takvih ulagača po definiciji okrenut isključivo vlastitoj koristi. Dalje podsjeća da se oni u pravilu evakušu prema tržištima s manje otpora, čim se profit započne smanjivati, a npr. sindikati stanu iskazivati neku vrstu nezadovoljstva. "Za njima ostaje pustoš", zaključuje ovaj stručnjak, "pa treba izbjegavati brzopletu uvođenje nacionalne privrede u globalno okruženje po diktatu neoliberalnoga tzv. vašingtonskog konsenzusa. Ne smijemo si dopustiti toliku pogrešku", kaže Santini na kraju. Sve što političari rade je trčanje na mjestu! Ne razumiju problem pa nemaju ni rješenje! U posljednjih 27 godina u BiH se moralo odlučnije i hrabrije upravljati, no zato što nije bilo nikoga tko će to učiniti, danas smo tu gdje jesmo. Niko se u ovih 27 godina nije ni potrudio na pravi način riješiti probleme BiH. Sve što se radilo i svi potezi koji su se povlačili išli su u korist onoga tko je dolazio iza na vlast, jer su na tim temama dobivali izbore, podršku građana. Sve što BiH političari rade je zapravo trčanje u mjestu. Ponavljamo, ne razumiju problem, pa u skladu s tim nemaju ni rješenje za problem. S potezima koje vuku i s onim što oni znaju, pokazuju da ne razumiju ni problem u kojem BiH jest, a kamoli da imaju znanja i snage riješiti taj problem. BiH čekaju tektonske promjene. Činjenice su sljedeće: previše državnog proračuna rezervisano je za socijalna davanja, penzije i plate u javnom sektoru, proračunski deficit se povećava gotovo isključivo zbog posuđivanja sredstava za otplaćivanje ranijih pozajmica, ekonomija ne pokazuje znakove oporavka. Da bi nam bilo bolje, najprije mora postati gore. Do poboljšanja neće doći sve dok država ne počne stimulirati privredu. A dok se god većina ionako prenapuhanog proračuna troši na otplaćivanje

dugova i servisiranje javnog sektora, to nije moguće. Buduća elita poslije izbora negdje će morati rezati. Ili će svjesno odvesti BiH ravno do dna."Bolni rezovi" su fraza kojom se političari često razbacuju. Ali što to zapravo znači? Između ostalog, da će hiljade ljudi u javnom sektoru ostati bez posla, a još više će ih morati prihvatiti smanjenje raznih povlastica. Na udaru će se naći boračke penzije, razne naknade, subvencije u poljoprivredi...itd. Mi u BiH imamo skup kapital, skupu vlast i skup nerad. Tako nešto ne bi mogle izdržati ni puno bogatije države. Štednja u javnom sektoru je neminovna. MMF neće raditi nikakve usluge. Neće oni doći u BiH i sprovoditi reforme o svom trošku. Sve će to opet biti na naš trošak. Što znači da ćemo pored svoje birokratije plaćati još jednu da uređuje naše unutrašnje stanje. A plaćaćemo još i evropsku birokratiju. Ako smanjujemo unutrašnju birokratiju, dok se vanjska povećava, nismo ništa napravili. BiH se danas nalazi u situaciji u kojoj bi se nalazio čovjek s prosječnom platom koji otplaćuje pet do šest stambenih kredita. S obzirom na to da te kredite ne može otplatiti, on neprestano ulazi u nove dugove i pokušava nemoguće, a to je novim kreditima pokriti stare i tako naizgled sanirati dugove. Dugove koje je napravila BiH, neće osjećati samo djeca, nego i unuci, ali ne kroz otplatu dugova, nego kroz činjenicu da kao društvo više ništa nećemo posjedovati. Tu mislim na prodaju prirodnih resursa, kao što su voda, energija, rudnici i slično, prodaju strateških privrednih grana, i slično. Pretpostavljam da će u prvoj fazi biti izdane u koncesiju najprofitabilnije kompanije, a potom će na bubanj ići i ostalo, a moguće i vode. Dakle, dugove ćemo sanirati prodajom svega što imamo, pa ćemo u narednih deset generacija plaćati enormne račune za vodu, cestarinu i slično". "Strategiju izlaska iz krize uopšte ne želim komentarisati, jer iz prošnje kredita u svijetu jasno je da se radi o staroj priči, a kao prvu mjeru izlaska iz krize predložio bih "transformaciju postojećih političkih stranaka koje su liderske, te unutar sebe nisu demokratske", istragu i sankcionisanje svih koruptivnih i kriminalnih u skladu sa zakonima. Opasna je gnjusna pohlepa, lažni patriotizam i bespoštedna pljačka u BiH. "Vidim jednu strategiju, a to je strategija pljačke, sve drugo su taktike - daj onome kome moraš i koliko moraš, u toj mjeri da to može funkcionisati kao društvo kojim možeš vladati, a da

se ono ne raspadne u, ne daj bože, anarhiju i revoluciju". "Cijeli taj državni aparat je 'neefikasan', ali ne do kraja u korupcijskom smislu, već doslovno 'naša stvar'. Oni su zatvorili krug, napravili lanac interesa iz kojeg više niko ne smije biti izdvojen. Padaju samo dovoljno slabi, oni koji ne mogu ili ne smiju nikoga prokazati". Mi smo do te mjere propali da smo došli u situaciju da se naprosto mora nešto preduzeti. U tom smislu mislim da će se neke antirecesijske mjere ipak morati sprovesti. No, nisam siguran da je službena metoda - prava metoda. Predugi negativni procesi zahtijevaju korjenite promjene. Na primjer, mnogi programi i mnogi ljudi nam ne trebaju. Zato smo sada u situaciji da moramo ukidati neke institucije. No, nije samo problem u broju ljudi u javnoj i državnoj upravi, već i u njihovoj kvaliteti i to bi elite vlasti trebale rješavati."Za neke mjere je već prekasno, više nismo vlasnici onoga što je ovdje nastalo. Možemo se samo nadati da će, primjerice, vlasnici nekad naših banaka biti dovoljno racionalni, kao i što se možemo nadati da svi oni koji posjeduju nekad BiH dobra, dobro njima upravljati. Mi smo svoje potrošili". "Mislim da građani BiH još nisu dosegнули prag pucanja. Vlast time i dalje može biti zadovoljna, doduše, jeste nervozna, ali nema se čega bojati jer, nažalost, građani nisu dovoljno borbeni. Dok god su građanima, unatoč velikim socijalnim i ekonomskim problemima, važniji problemi ustaša, četnika i partizana, a vlast igra na kartu vjeronauka i partizana, dotle smo i dalje na istoj razini".Političari trebaju krenuti od sebe, a građani prestati s apatijom. Kad se konačno priznalo da smo u recesiji, da su elite vlasti i poslanici tada sa svojim visokim platama rekli da kreću od sebe i da će platu prepoloviti, mislim da bi i dalje ostale dobre plate, ali bi to bila jedna dobra poruka građanima. Međutim, oni svojim primjerom nisu pokazali da nešto treba promijeniti, a sramotno je kolike plate imaju u odnosu na normalne građane"."Mislim da je ljude uhvatila apatija, a najgore je što većina misli da ne može ništa napraviti. Znam da je ljude strah za njihova radna mjesta, međutim, nažalost, ponašaju se kao muhe na vrućini koje ne znaju što da rade, a ljudi nisu svjesni svoje moći. Elite vlasti i politika, ma ko bio na vlasti, svi su jednako odgovorni za ovu situaciju, stvar je u tome što nema svijesti, kao ni odgovornosti za vođenje države, tu smo daleko iza Evrope. Srbija je donijela zakon o

oduzimanju imovine, zaplijenila je vile narkodilera, u njima otvorila vrtiće, dok građani u BiH pokazuju u najmanju ruku neodgovornost prema svojoj djeci i ne pitaju se hoće li ih njihova djeca kasnije prozvati za ono što kao pojedinci nisu napravili da se promijeni na bolje. Zato mislim da je velika odgovornost i na građanima koji svojoj djeci poručuju pognite glavu i šutite. Ipak, ja sam nepopravljivi optimist i mislim da će doći do promjena u obrascima i stilovima ponašanja svih aktera, **a pitanje je hoćemo li našoj djeci u naslijeđe ostaviti velike korporacije i krupni kapital, ili moral**". Bitne su društvene mreže i aktivizam građana. Na pitanje čeka li ovu zemlju kolaps ili oporavak, naučnici kažu kako se kolaps i propadanje ne planiraju, te da se napredovanje planira. "Izašli smo iz jednog civilizacijskog sistema u kojem smo imali superiornu poziciju, a s pridruživanjem EU čeka nas inferiorna pozicija, politička, ekonomska, pravna, socijalna, pa čak i bezbjednosna." Na pitanje je li iluzija očekivati da će se oporavak početi događati tek kad ukradeno i opljačkano bude vraćeno i kad teret krize budu snosili svi, a ne oni koji imaju najmanje, nauka ističe da nema opstanka na tuđoj moći, narodu i pojedincu. Porezi i dodatna opterećenja imaju smisla samo kad se nezakonito stečeno vrati bilo kojim načinom. Najprije moramo restrukturisati privredu, pa onda oporezivati imovinu bogatih, da bismo imali pravednije društvo. Mora se prevazići populizam, nacionalizam, autokratska politička (ne) kultura, kleptokratija (strukturna korupcija i criminal), pojačati odgovornost, izvršiti moralni preporod i uspostaviti demokratska pravna državna zajednica Bosna i Hercegovina.

